

משכו וקחו לכם

מים ראשונים: הצירוף הלשוני של השורשים: מש"ך-לק"ח הוא יחידאי במקרא ודומה לו, אולי בצליל, הפסוק בספר שופטים ד ו: "לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש". אך במדרש ובפירוש המקרא הוא מצוי, כגון: "ואת עמו לקח עמו - משכם בדברים" (רש"י שמות יד ו), "קח את אהרן - קחנו בדברים ומשכהו" (רש"י ויקרא ח ב), "ויקח קרח - משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים" (רש"י במדבר פרק טז פסוק א) ועוד. גם בהלכה מצוי צירוף זה בפעולת המשיכה שהיא סוג של לקיחה, היינו מקח ("תקנו משיכה בלקוחות", "כיון שמשך - לקח" ועוד). וכאן, כפשוטו, המשיכה והלקיחה הם פעולה עצמית, משולבת ומחוזקת, וכמו שהיינו אומרים היום: קחו את עצמכם בידיים.

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וְקַחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשִׁחֲטוּ הַפֶּסַח: (שמות יב כא).¹

שמות רבה א ח, פרשת שמות

"ויקם מלך חדש", רב ושמואל, אחד אמר: חדש ממש, ואחד אמר: שנתחדשו גזרותיו, שחידש גזרות ופורענויות עליהם² ... רבותינו פותחים פתח למקרא זה: "בה' בָּגְדוּ כִּי בָנִים זָרִים יִלְדוּ עִתָּה יֹאכְלֶם חֶדְשׁ אֶת חֻלְקֵיהֶם" (הושע ה ז) - ללמדך, כשמת יוסף הפרו ברית מילה, אמרו: נהיה כמצרים. מכאן אתה למד שמשה מָלַם ביציאתם ממצרים. וכיון שעשו כך, הפך הקב"ה האהבה שהיו המצריים אוהבים אותם, לשנאה, שנאמר: "הפך לבם לשנא עמו להתנכל בעבדיו" (תהלים קה כה), לקיים מה שנאמר: "עתה יאכלם חודש את חלקיהם" - מלך חדש, שעמד וחדש עליהם גזרותיו.³

העמק דבר בראשית מו ד

.. השתדל יוסף בכחו לפנות ארץ גושן, ולהושיב את ישראל שם ... כדי שיהיו ישראל בדד. ואף על גב שאח"כ קלקלו ישראל ואמרו נהיה כמצרים כמבואר בשמות רבה פרשה א, שהפרו ברית מילה משום זה הטעם, זה אינו סותר ההבטחה שהרי ע"י בחירה שלהם הופרה, כמו שהיה בארץ ישראל גם כן בהמשך הימים, אבל ההכנה היתה מתוקנת באופן שלא יהיו מוכרחים לכך.⁴

שמות רבה טז ב - "משכו וקחו"

וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים היו עובדין עבודת כוכבים ולא היו עוזבין אותה, שנאמר: "איש את שקוצי עיניהם לא השליכו" (יחזקאל כ ח). אמר לו הקב"ה למשה: כל זמן שישראל עובדין לאלוהי מצרים, לא יגאלו. לך ואמור להן שיניחו מעשיהן הרעים ולכפור בעבודת כוכבים.⁵ זהו שכתוב: "משכו וקחו לכם" - כלומר,

¹ פסוק זה נדרש גם להלכה, לא רק לאגדה. ראה ירושלמי קידושין פרק א שלומד מהפסוק זה דין קנין משיכה בבהמה דקה. ראה גם מכילתא דרבי ישמעאל פרשת בא - מס' דפסחא פרשה יא שלומד מהפסוק את הצורך בכוונה לשם מצווה בשחיטת קרבן פסח. וראה גם פירוש רמב"ן בדרשתו על "משכו" שמקשר את הענין לשיבתם הראשונה של בני ישראל בארץ גושן כרועי צאן של מקנה פרעה (בראשית פרק מז). דברי רמב"ן אלה ודברי המכילתא על כוונה לשם מצווה בקרבן פסח, יכולים להתקשר יפה למדרשים שנוביא להלן.

² עד כאן הדרשה הידועה, המובאת גם ברש"י ובמפרשים שתי השיטות מהו "מלך חדש". ובהתאם לכך "אשר לא ידע", אם באמת לא ידע או "עשה עצמו כאילו לא ידע. ובכל שיטה, 'המצרים התחילו', השעבוד הוא תוצאת היפוך לבם של פרעה ונתיניו.

³ הרי לנו שלבני ישראל יש חלק נכבד במלך החדש או המחודש שקם על מצרים ואולי גם ב"הבה נתחכמה", בכך שהם מתחכמים להיות כמצרים ושוכחים מורשתם. לא בגלל ברית בין הבתרים השתעבדו בני ישראל, אלא בגלל שהפרו את ברית אבותם ורצו להיטמע בתרבות מצרים. הפרת הברית היא שהביאה ל"מלך החדש", לגזרותיו ולהתחכמותו על בני ישראל, כפי שאומר הנביא הושע. בגדתם בה' - עתה יאכל חודש, היינו המלך החדש, את חלקיהם. כך גם בתנחומא שמות ה וכך גם בילקוט שמעוני הושע רמז תקכ: "בה' בגדו כי בנים זרים ילדו - שהיו מולידים ולא מליים. עתה יאכלם חדש - שנאמר ויקם מלך חדש. אמר הקב"ה: אתם חדשתם על עצמכם עבודה, אף אני אעמיד עליכם מי שמחדש עליכם שעבוד. את חלקיהם - שנחלקו מאחר הקב"ה". אין זה כמובן מפחית מחומרת מעשיו של פרעה ואין זה סותר את ברית בין הבתרים. "הכל צפוי והרשות נתונה", ידיעת ה' אינה שוללת את כח הבחירה.

⁴ המדרש הקודם אכן יוצא דופן בהתבוננותו על הסיבה לשעבוד מצרים, וגרם למפרשים להתחבט בו. ראה פירוש בית הלוי לשמות א ח שמנסה בכל כח לסנגר על בני ישראל שלא ייתכן שלא מלו במצרים: "דודאי גם אחר השיעבוד היו צדיקים גמורים" ומתאר כיצד כן מלו אבל התחכמו "שיהיו נראים כמצרים". פירוש העמק דבר לעומתו, מסכים עם מדרש שמות רבה הנ"ל כפשוטו, אלא שהוא מדגיש שגם קלקול זה "אינו סותר את ההבטחה" לאבות. יוסף ניסה להפריד בינם ובין המצרים, אבל הם קלקלו. אפשר היה לקיים את גזירת ברית בין הבתרים, בלי להיות כמצרים. הבטחה לחוד ובחירה לחוד. ועם ישראל בחר להיות כמצרים.

⁵ ראה ספרי דברים פרשת ראה פסקא נד: "כל המודה בעבודה זרה כופר בכל התורה כולה וכל הכופר בעבודה זרה מודה בכל התורה כולה". ראה גם גמרא מגילה יג ע"א למה נקרא מרדכי היהודי והרי הוא משבט בנימין: "רבי יוחנן אמר: לעולם מבנימין קאתי, ואמאי קרי ליה יהודי - על שום שכפר בעבודה זרה. שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי". הכפירה בעבודה זרה, היא תמצית

משכו ידיכם מעבודה כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח. שבכך הקב"ה פוסח עליכם. הוי: "בשובה ונחת תושעון" (ישעיה ל טו).⁶

מכילתא דרבי ישמעאל בא פרשה ה - "ולא שמעו אל משה"

אמר להם: משכו ידיכם מע"ז והידבקו במצוות. ר' יהודה בן בתירא אומר: הרי הוא אומר: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה". וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח? נולד לך בן זכר, רבך מוציאך לחירות, ואינו שמח? אם כן למה נאמר ולא שמעו אל משה? אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה, שנאמר: "ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו" (יחזקאל כ ז). ואומר: "וַיִּמְרוּ בִּי וְלֹא אָבּוּ לְשָׁמֵעַ אֵלַי אִישׁ אֶת שְׁקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לְשׁוֹפֵף חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אֶפְרִי בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם: וְאַעֲשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחַל לְעֵינֵי הַגּוֹזֵם אֲשֶׁר בְּתוֹכֶם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (יחזקאל כ ח-ט). זהו שכתוב: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל" - ציום לפרוש מעבודה זרה.⁷

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א הלכה ג

... עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי ... וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן.⁸

ויקרא רבה כג ב - "לקחת לו גוי מקרב גוי"

"כשושנה בין החוחים" - רבי אליעזר פתר קרא בגאולת מצרים. מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים היא קשה על בעלה ללוקטה, כך הייתה גאולתן של ישראל קשה לפני הקב"ה ליגאל. זהו שכתוב: "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" (דברים ד לד) - אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים. אם כן, לא הייתה נותנת מדת הדין לישראל שיגאלו ממצרים לעולם! אמר ר' שמואל בר נחמני: אילולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה, לא נגאלו ישראל לעולם...⁹

האמונה היהודית. וכאן, היא תנאי לגאולת מצרים. אולי לא בכדי אחת ההצעות להתחיל בנגאי את ההגדה היא: "עבדים היינו". ראה [דברינו בנושא זה](#) בפסח.

⁶ ובהמשך המדרש בתחילת פרשה ג שם: "בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח, אמר לו משה: ריבון העולם, הדבר הזה היאך אני יכול לעשות? אי אתה יודע שהצאן אלהיהן של מצרים הן? שנאמר: הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו! אמר לו הקב"ה: חייך אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו את אלוהי מצרים לעיניהם שאודיע להם שאין אלוהיהם כלום". כטיעון לפרעה שבני ישראל צריכים לצאת ממצרים ולעבוד את ה' במדבר, כי אי אפשר לזבוח לה' במצרים, זה תירוץ טוב. אבל באמת, אתם חייבים לעשות זאת לעצמכם וזה תנאי לגאולה. ולגבי סיומת המדרש לעיל, ההקשר לפסוק בישעיהו "בשובה ונחת תושעון" דורש הסבר. ראה המשך הפסוק שם: "בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם" שפירושו, אם תשכילו לשמור על שקט וביטחון עצמי, זו תהיה גבורתכם. גם כלפי המצרים. ועפ"י הדרש אפשר לומר: בתשובה ובנחת שתעשו לקב"ה - תושעון. (ולפי הסיומת של הפסוק "ולא אביתם", אולי זה באמת הפשט של הפסוק).

⁷ דרשה זו גם היא על הפסוק "משכו וקחו", אך מאזכרת את העבודה הזרה (ע"ז) של בני ישראל במצרים בהקשר עם תחילת שליחותו של משה וכסיבה מדוע לא שמעו אליו בני ישראל (כפי שאכן חשש). ואולי גם כסיבה מדוע התהליך היה ממושך ולא הסתיים מהר יותר כפי שכולם ציפו. ראה דברינו [מקוצר רוח ומעבודה קשה](#) בפרשת וארא. לא רק בגלל עקשנות פרעה נמשך התהליך, אלא גם בגלל הצורך לעקור את העבודה הזרה מבני ישראל. "למען רבות מופתי בארץ מצרים" לא רק בשביל המצרים, אלא גם בשביל בני ישראל. ואחרי או לפני כל המדרשים, יש לזכור שמי שמעלה על נס את ההתדרדרות הקשה של בני ישראל במצרים הם הנביאים: יחזקאל והושע בפרט.

⁸ פרק א של הלכות עבודה זרה ברמב"ם הוא מעין 'פתיחה היסטורית' וסקירה של התגלגלות העולם מאמונה באל אחד שהתקיימה מאדם הראשון עד דורו של ש"ת, ההתדרדרות ההדרגתית לעבודה זרה תחילה באמצעי ואח"כ כתכלית, עד שבא אברהם וחדש מדעתו את האמונה באל אחד: "וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו". אברהם מנחיל דרך זו לכל העולם ובפרט לבניו: "והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד ... וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו ... ויצחק הודיע ליעקב ... ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש ... והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים וכו'". וההמשך למעלה: "וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים וכו'". התדרדרות בני ישראל לעבודה זרה במצרים כמעט ונטרלה את כל המהלך האמוני של אברהם ודרדרה את העולם לאחור! מה שחוזר לנושא עליו דנו בפרשת וארא [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים?](#) האם הייתה הירידה למצרים גזירה משמים או מעשה ידי בני אדם והחלטותיהם. וכנגזר מן, מה הייתה תכלית

⁹ יש שוני מהותי בין מדרש זה והמדרשים שהבאנו לעיל. שם יש ע"ז, אבל יש גם "משכו וקחו" - יש פעולה שלכם. מבירא עמיקתא לאגרא רמה. כאן אין אזכור לעבודה זרה (חוץ אולי ממגדלי בלורית?), רק לעבירות קלות יותר. ולמרות זאת מידת הדין לא הייתה נותנת שייגאלו בני ישראל אילולי השבועה של הקב"ה לאבות. ובכל זאת יש גם דמיון. כי הוצאת בני ישראל, עפ"י מדרש זה, גם אם לא ממש עבדו עבודה זרה, הייתה: "לקחת לו גוי מקרב גוי - גוי מקרב עם, או עם מקרב גוי - אין כתיב כאן, אלא גוי מקרב גוי" (שם). "כאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה" (מכילתא בשלח). "כזהבי הזה שפושט את ידו ונוטל את הזהב מתוך הכור" (מדרש תהלים קז). כל כך התערבו בני ישראל בתוך מצרים, עד שהיה צורך להולידם מחדש או להוציאם מכור היתרון. ומה נעשה

שיר השירים רבה פרשה ב – "קול דודי הנה זה בא"

רבנן אמרי: "קול דודי הנה זה בא" - זה משה. בשעה שבא ואמר לישראל: בחודש הזה אתם נגאלין, אמרו לו: משה רבינו, היאך אנו נגאלין וכל מצרים מטונפת מעבודת כוכבים שלנו? אמר להם: הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בעבודת כוכבים שלכם, אלא "מדלג על ההרים" ואין הרים אלא עבודת כוכבים המד"א (הושע ד') על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו.¹⁰

שמות רבה מג ז - חטא העגל

"למה ה' יחרה אפך בעמך, אשר הוצאת מארץ מצרים" - מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים? אלא אמר משה: ריבון העולם, מהיכן הוצאת אותם? לא מארץ מצרים שהיו כולם עובדי טלאים? א"ר הונא בשם ר' יוחנן: משל לחכם שפתח לבנו חנות של בשמים בשוק של זונות. המבוי עשה שלו והאומנות עשתה שלה והנער כבחור עשה שלו - יצא לתרבות רעה. בא אביו ותפסו עם הזונות. התחיל האב צועק ואומר: הורגך אני. היה שם אהבו, אמר לו: אתה איבדת את הנער ואתה צועק כנגדו? הנחת כל האומניות ולא למדתו אלא בשם והנחת כל המובאות ולא פתחת לו חנות אלא בשוק של זונות! כך אמר משה: ריבון העולם, הנחת כל העולם ולא שעבדת בניך אלא במצרים שהם כולם עובדין טלאים. ולמדו מהם בניך ואף הם עשו העגל. לפיכך אמר: "אשר הוצאת מארץ מצרים" - דע מהיכן הוצאת אותם.¹¹

ויקרא רבה כב ח - "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים"

ר' פינחס בשם ר' לוי: לבן מלכים שגזז¹² לבו עליו והיה למוד לאכול בשר נבלות וטרפות. אמר המלך: זה יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נידור. כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודה זרה במצרים והיו מביאין קורבנותיהם לשעירים - ואין שעירים אלא שדים ... והיו ישראל מקריבין קורבנותיהם באיסור במה ופורענויות באות עליהן. אמר הקב"ה: יהיו מקריבין לפני בכל עת קורבנותיהן באהל מועד והן נפְרָשִׁים מעבודה זרה והם ניצולים.¹³

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו פרשה ו

"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". למה נאמר? שלא ליתן פתחון פה לישראל לומר, לא נצטווה על עבודה זרה, אלא מי שיצא ממצרים. לכך נאמר "על פני", לומר, מה אני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, אף אתה ובנך ובן בנך לא תעבוד עבודה זרה עד סוף כל הדורות.¹⁴

עם המדרשים המדברים בזכות בני ישראל שלא שינו שמם ואת לשונם (שמות רבה א א, ויקרא רבה לב ה ועוד)? על כרחנו, נראה שיש כאן גישות שונות וזו שאנו מביאים הפעם, היא הקשה והמקטרגת ביותר על בני ישראל.

¹⁰ מדרש זה, שיש לו מקבילות בפסיקתא דרב כהנא החודש הזה ובפסיקתא רבתי החודש הזה, מביא שלוש שיטות על מה הקב"ה היה צריך לדלג בגאולת מצרים. בשיטה המקלה, על החסר במעשים טובים של בני ישראל. בשיטה הבינונית, על כך שעברו רק מאתיים ועשר שנים מתוך ארבע מאות השנים שנזכרו בברית בין הבתרים לאברהם, ובשיטה המחמירה, על "טינופת עבודה זרה" שישראל מלאו בה את מצרים. שלוש השיטות מובאות בשם רבנן, ר' יהודה ור' נחמיה בחילופים בין המקורות השונים. הבאנו רק את השיטה המחמירה שהיא מעניינינו. מדרש זה מחזיר אותנו במלוא העוצמה לעבודה הזרה שבה היו בני ישראל משוקעים במצרים, שרק חפץ הגאולה ע"י הקב"ה הוציא את בני ישראל מתוכה. וכמו שאמרנו: הוצאת בני ישראל מהעבודה הזרה במצרים הייתה ברגע אחד, אבל הוצאת העבודה זרה של מצרים מבני ישראל היא עניין ארוך ומתמשך.

¹¹ בחטא העגל מנצל משה את הע"ז שעבדו בני ישראל במצרים לסנגוריה עליהם ואומר לקב"ה: תזכור מאיפה הם באו. אתה שהורדתם למצרים בעבותות ובחבלים (ראה המדרשים על הפסוק בהושע יא ד: "בְּחַבְלֵי אֲדָם אֲמַשְׁכֶּם", שבת פט ע"ב ועוד), איך אתה מלין כעת עליהם? זה אותו משה שזועק וקובל: למה דווקא הדור שלי (ראה דברינו [אותם הנתונים תחת הבנין](#) בפרשת שמות). ובעקיפין נוגע מדרש זה בנושא מרכזי אחר של עצם הטעם והתוחלת בשעבוד מצרים. האם היה כל השעבוד "כדאי"? האם לא יצא שכרו בהפסדו? האם היה כדאי לפתוח חנות בשמים בשוק של זונות? האם לכתחילה היה מן הראוי לעשות כך? השווה מדרש זה מול המדרש הפותח את שמות רבה: "חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחור מוסר" - "את אשר יאהב ה' יוכיח" - "אשרי הגבר אשר תיסרנו יח". מדרש שהוא בשבח הגלות והשעבוד כגורם מרכזי ומחנך.

¹² נתגאה, זחה דעתו, ראה אבן שושן. אבל אחרים פירשו: נתבלבל. ומקור המילה לא ברור.

¹³ הקמת המשכן היא המרפא לע"ז של מצרים שעדיין לא נגמלו ממנה, גם לא אחרי יציאת מצרים, קריעת ים סוף ומתן תורה. ואין גם צורך "לחכות לחטא העגל". המשכן הוא התשובה לעבודה זרה, זו של מצרים שחטא העגל איננו אלא אחד מספיחיה (הצפויים). ראה דברינו [ולא יזבחו עוד לשעירים](#) אחרי מות.

¹⁴ מדרש זה קצת תמוה, שהרי מה ההוה אמינא לומר שרק יוצאי מצרים נצטוו על עבודה זרה? ואולי לפי המדרשים שהבאנו לעיל, שכל יציאת מצרים הייתה במטרה לעקור את העבודה הזרה שהיו שטופים בה, ולפי הגמרא ביומא (סט ע"ב) שחכמים עקרו את יצר הרע של ע"ז מן העולם, אפשר אולי להסביר את המדרש באופן הבא: יכולת לחשוב שכיון שיצאו ממצרים וכיון שכבר נעקר יצר הרע של ע"ז מן העולם, שוב אין חשש לע"ז (לפחות לא ברמה של "על פני"). באה התורה ומלמדת אותנו שבכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים גם במונח זה של יציאה מעבודה זרה. לכל דור העבודה הזרה שלו וכל דור צריך למשוך ולקחת את עצמו מתוכה. זה טעם נוסף לפסח דורות! וכנגד הגמרא ביומא ה"ל שכבר נעקר יצר ע"ז מן העולם עומדים דברי מדרש

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: אפשר שהאמירה: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו", יחד עם האמירה: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", בליל הסדר, מקבלות כעת משמעות חדשה ומאד קונקרטיית. "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" – וכאילו הוא עצמו היה שקוע במ"ט שערי עבודה זרה וזכה לפרוש הימנה. (כזה "כאילו", כמו שצעירנו אומרים כשהם מתכוונים למשהו קונקרטי ומעשי ביותר). זוהי מהות שיטת רב (פסחים קטז ע"א) שמתחילים במילים: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו". ראה בהקשר זה גם דברינו [כולנו גרים](#) בחג השבועות.

דברים רבה (ליברמן) בפרשת דברים: "אמר הקב"ה: בעולם הזה, לפי שהיה יצר הרע היו עושים ע"ז. אבל לעתיד לבוא אני עוקר יצר הרע מכם, ואין אתם חוטאים עוד, שנאמר: והסירותי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל לו כו)". רק לעתיד לבוא יעקר סופית יצר הרע של עבודה זרה. עד אז, כולנו יוצאי מצרים וכולנו מצווים לצאת מעבודה זרה שבנו, יום יום.